

Mats Blomberg,
Sårka Erben Johansson,
Karin Sedvall
Universitetsbiblioteket

Öppna publiceringsplattformar - en rapport

Bakgrund

Vetenskapliga publikationer som finansieras med offentliga medel ska vara omedelbart öppet tillgängliga. Idag publiceras en majoritet av tidskriftsartiklar via Bibsamavtal, i helt öppna tidskrifter eller så kallade hybridtidskrifter. Bibsam har som mål att från 2026 inte längre teckna avtal med hybridtidskrifter. För att nå målet med en omställning till ett öppet vetenskapssystem behövs alternativa publiceringspraktiker och publiceringsplattformar, som inte ligger inom ramen för traditionell publicering och detta diskuteras såväl internationellt, nationellt som lokalt på Malmö universitet.

Våren 2024 gav rektor ett uppdrag till universitetsbiblioteket att omvärldsbevaka och lyfta in frågor kring öppen vetenskap i rätt forum på lärosätet. Som bakgrund till detta ligger bland annat den kartläggning över öppen vetenskap som universitetsbiblioteket genomförde under 2023¹.

Öppen vetenskap är ett brett och omfattande område och arbetet med att identifiera och formulera prioriteringar pågår. På kvalitetsdialogen 2024 lyftes publiceringsplattformar som ett prioriterat område och universitetsbiblioteket fick ett åtagande att bevaka och följa den nationella och internationella utvecklingen avseende publiceringsplattformar². Publiceringsplattformar avser här publiceringsplattformar som inte är vinstdrivande eller som på annat sätt fungerar annorlunda än de traditionella kommersiella plattformarna där majoriteten av universitets publiceringar sker.

Icke-vinstdrivande publiceringsplattformar tas också upp i de rådslutsatser som EU:s medlemsländer beslutade om maj i 2023. Medlemsstaterna uppmantras att stödja arbetet med Open Research Europe (ORE) och främja arbetet med publicering av sakkunniggranskat material i icke-vinstdrivande kanaler (Europeiska unionens råd, 2023). ORE lanserades 2021 och fungerar idag som en öppen publiceringsplattform för forskare med publicering från EU-kommissionen. Publicering i ORE är kostnadsfri och såväl publicerings- som sakkunniggranskningsprocessen beskrivs som fullt transparent³. Från och med 2026 kommer ORE att medfinansieras av forskningsfinansiärer och forskningsutförare från åtta länder, däribland Vetenskapsrådet, Forte och Formas. Detta innebär att forskare från de deltagande länderna kommer att kunna använda ORE utan krav på deltagande i ett EU-program, vilket anses öka möjligheterna att skapa en kvalitativ och icke-vinstdriven publiceringstjänst där fler forskare väljer att publicera (European Commission, 2024).

¹ Slutrapport från rektorsuppdraget Öppen vetenskap vid Malmö universitet: en lägesbeskrivning utifrån Unescos rekommendation
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-70902>

² Från minnesanteckningar LED 2023/1148

³ <https://open-research-europe.ec.europa.eu/about/how-it-works/>

I slutet av januari 2025 antog SUHF en reviderad färdplan för öppen vetenskap. I den reviderade versionen har rekommendation nio⁴ utökats med skrivningen att lärosätet bör överväga att "Främja utvecklingen av öppna publiceringsplattformar med sakkunnig-granskning och FAIR- principer, där publiceringskostnader inte belastar författare eller läsare, genom att uppmuntra forskarnas engagemang i dessa initiativ" (SUHF, 2025).

De gemensamma rekommendationerna syftar till att stärka samordning och samarbeten mellan landets lärosäten. I rekommendationerna står vidare att svenska lärosäten både individuellt och i samverkan bör säkerställa att forskare har tillgång till rätt stöd och tjänster. Verksamheten kan också behöva anpassas för att främja omställningen till ett öppet vetenskapligt system (SUHF 2025,4)

Med bakgrund av de nationella riktlinjerna kring öppen vetenskap, samt SUHF:s rekommendationer angående Sveriges väg bortom transformativa avtal⁵ har Bibsamkonsortiet antagit en ny handlingsplan, där en av punkterna är "att verka för och stödja nya vägar till öppen publicering och utveckla alternativa affärsmodeller, samt stödja forskardrivna tidskrifter som vill migrera från traditionella förlag till andra plattformar"⁶.

Övergången till öppen tillgång kräver stora investeringar i öppna infrastrukturer och öppna plattformar, och ett långsiktigt stöd är därför en förutsättning för att omställningen ska lyckas. Såväl Kungliga biblioteket som Vetenskapsrådet har medlemskap i en rad öppna infrastrukturer/ plattformar. I en rapport från Kungliga biblioteket framhålls de uppdrag som Vetenskapsrådet och Kungliga biblioteket har att samordna finansiering, för effektivisering och långsiktighet (Kungliga biblioteket, 2024). Medlemskap i öppna infrastrukturer redovisas idag även i den nationella biblioteksstatistiken. Malmö universitet bidrar genom medlemskap i plattformen Kriterium.

Våren 2024 publicerades också Vetenskapsrådets rapport "Publiceringsplattformens roll i forskningssystemet". Rapporten är en explorativ studie som kartlägger ett antal aktiva publiceringsplattformar och beskriver bland annat ägandeformer, kostnader och meriteringsprocesser samt möjligheter och utmaningar med alternativa publiceringspraktiker. Rapporten är tänkt att fungera som ett kunskapsunderlag i övergången till ett öppet vetenskapssystem (Vetenskapsrådet, 2024).

⁴ "Att verka för att upphovsrätten för forskningsresultat inte exklusivt överförs till kommersiella förlag, och bidra till en omställning där kontrollen över vetenskaplig publicering oavsett publiceringsform finns hos akademien"

⁵ SUHF:s rekommendation angående Sveriges väg bortom de transformativa avtalen (2023:7)

⁶ Bibsams nya handlingsplan

Syfte

Syftet med den här rapporten är att:

- identifiera alternativa publiceringsplattformar som kan vara relevanta för Malmö universitet, och redogöra för deras uppbyggnad och innehåll.
- klargöra hur de identifierade plattformarna passar in i dagens system för publicering, finansiering, utvärdering och resursfördelning vid Malmö universitet.
- diskutera om alternativa publiceringsplattformar är möjliga och önskvärda alternativ för publicering vid Malmö universitet, och lyfta fram frågor som skulle behöva arbetas vidare med lokalt för att göra plattformarna till möjliga alternativ.

Plattformarna

Definitionen av publiceringsplattformar som Vetenskapsrådet använder sig av i sin rapport är väldigt bred, och innefattar plattformar som på olika sätt avviker från traditionell, kommersiell utgivning. För den här rapportens syfte har vi valt en snävare definition som innebär att vi utesluter rena preprint arkiv samt plattformar som är knutna till en enskild finansiär. Anledningen till detta är att vi vill utvärdera de plattformar som potentiellt skulle kunna ersätta, eller utgöra ett alternativ till, de publiceringskanaler universitetets forskare använder sig av idag. Något enstaka undantag har gjorts för svenska plattformar som vi är medlemmar av, eller har en upparbetad relation till.

Det är, de extra avgränsningarna vi gjort till trots, en heterogen samling plattformar som ingått i urvalet. Att redogöra för varje plattforms struktur, ägarförhållanden, kvalitetskontroll och annat relevant skulle ta mycket plats och bli repetitivt, så vi har valt att försöka identifiera några nyckelområden där plattformarna skiljer sig åt och redogöra för dessa skillnader.

Ägandeskap

Det finns två nivåer av ägandeskap, som båda är intressanta att titta närmare på. Första nivån handlar om vilken typ av organisation som driver och administrerar plattformen. De plattformar vi tittat närmare på drivs till exempel av kommersiella förlag, universitet, stiftelser, myndighetsorganisationer, forskningsfinansiärer och olika former av konsortier, där en blandning av olika organisationer kan ansvara för plattformens styrning.

Andra nivån rör vilken teknisk lösning som plattformarna använder sig av för att stötta det redaktionella arbetet och publicera forskningsresultaten. Den vanligaste tekniska lösningen heter "F1000 research" och såg dagens ljus kring millennieskiftet, sedan 2022 ägs systemet av Taylor & Francis. F1000 research används idag av ORE, men den plattformen kommer att gå över till OJS, en lösning som bygger på öppen källkod och som inte ägs av någon kommersiell aktör (PKP, 2024). Näst vanligast av de undersökta lösningarna kommer från Ubiquity Press,

en kommersiell leverantör som tillhandahåller hela kedjan av prepress-tjänster som språkgranskning, sättning, layout och redaktionellt stöd. Sist men inte minst är det relativt många plattformar som använder egenutvecklade lösningar.

En annan intressant modell för ägandeskap går att hitta på Kungliga bibliotekets plattform för tidskrifter, Publicera. Det är en modell där Kungliga biblioteket står för driften av den tekniska lösningen, som är en OJS-installation, samt en initial kvalitetskontroll av de tidskrifter som vill bli utgivna via plattformen. När tidskrifterna klarat kvalitetsbedömningen ges de ut via Publicera, men sköter självständigt sitt redaktionella arbete och kvalitetskontrollen av tidskriftens innehåll. Vinsten med denna modell är dels att små tidskrifter slipper lägga resurser och tid på den tekniska driften av sin egen plattform, dels att svenska sakkunnig-granskade tidskrifters synlighet ökar genom att de samlas på ett ställe.

Publiceringsmodeller och kvalitetskontroll

En intressant egenskap som många av de undersökta plattformarna har gemensamt är att de tillämpar en snabb och öppen modell för publicering och kvalitetskontroll. Traditionell tidskriftspublicering innebär att författaren skickar in sitt manuskript till tidskriften, tidskriften ser till att manuskriptet genomgår sakkunnig-granskning och när den processen är klar och eventuella ändringar är införda i manuskriptet kan artikeln publiceras i tidskriften. Denna process kan ta allt från någon månad till flera år. De långa handläggningstiderna från att manuskriptet skickas in till att det publiceras är en av anledningarna till att man inom många vetenskapliga discipliner använder sig av pre-printarkiv, där forskaren kan visa upp sina preliminära resultat i form av ett manuskript, i väntan på att manuskriptet genomgår sakkunniggranskning hos den valda tidskriften.

Flera av publiceringsplattformarna har valt en modell som innebär en sammanslagning av funktionerna hos en traditionell tidskrift och ett preprint-arkiv. Forskarens inskickade manuskript genomgår en ”prepublication check”, som innebär att plattformen kör manuskriptet genom plagiatkontroll, kontrollerar att manuskriptet är komplett och att det ligger inom ramen för plattformens ämnesområde. När kontrollen är klar blir manuskriptet publicerat på plattformen, men det framgår tydligt att det ännu inte genomgått peer-review. Den vetenskapliga granskningen sker vanligtvis öppet, så att granskare och författare känner till varandras namn, och hela diskussionen och alla kommentarer ligger öppet för alla att läsa på plattformen. När manuskriptet bearbetats och godkänts av granskarna markeras det som färdigt (version of record), men alla tidigare versioner av manuskriptet finns också tillgängliga. Alla plattformar i undersökningen använder sig inte av denna modell, men det är den vanligaste modellen som också används av stora plattformar som till exempel ORE och eLife. Ett exempel på en plattform som inte följer modellen är SciPost, där utgivningen sker mer traditionellt i tidskrifter som gör ett redaktionellt urval och där publikationen inte blir synlig innan den passerat den öppna kvalitetsgranskningen. Dock uppmuntras författare att lägga sitt manuskript i något pre-printarkiv.

Ytterligare något som nämns som positivt för den här typen av plattformar att det blir enklare att få ut artiklar som ett redaktionsråd kanske hade tackat nej till, till

exempel kan det idag vara svårt att publicera texter med negativa resultat eller texter som har en liten förväntad läskrets.

Plattformen Kriterium är värd en omnämning här, eftersom den sticker ut lite från mängden. Kriterium är en plattform för kvalitetsgranskning av böcker, men Kriterium ger inte ut böcker. Manuskript som sakkunnig-granskas via Kriterium får en kvalitetsstämpel och en öppet tillgänglig e-bok produceras. Manuskriptet måste alltid ges ut av ett bokförlag och förlaget som ger ut en bok kan fortfarande sälja fysiska exemplar och försöka tjäna pengar på utgivningen den vägen.

Ämnesinriktning

De största plattformarna för publicering är oftast ämnesoberoende, och välkomnar all forskning oavsett vilken disciplin forskaren tillhör. Detta gäller till exempel för ORE och plattformen F1000 Research. Plattformarnas potential att ge tvärvetenskapliga och nya forskningsområden utrymme att publicera sig lyfts av VR:s rapport som en positiv egenskap, samtidigt som avsaknaden av redaktionellt urval riskerar att öka antalet publikationer, och försvåra kvalitetsbedömningen av dem efter att de publicerats (Vetenskapsrådet, 2024).

Det är svårt att dra några slutsatser kring ämnesinriktning utifrån de plattformar som ingår denna granskning, de vi tittat på fördelar sig ganska jämnt mellan naturvetenskap/medicin och humaniora/samhällsvetenskap. Det man kan säga är att de naturvetenskapliga/medicinska plattformarna verkar vara något större och mer etablerade och gissningsvis ligger en kombination av orsaker bakom, som till exempel att pre-prints är mer etablerade inom de disciplinerna, men de exakta orsakerna är svåra att fastställa.

Kostnader för publicering

En majoritet av plattformarna i kartläggningen tar ut en publiceringsavgift. Att publicera en artikel på någon av plattformarna kostar generellt sett mindre än att publicera motsvarande artikel hos något av de stora förlagen. Avgifterna sträcker sig från 4 000 upp till 20 000 per publicering. Även om plattformarna över lag har något lägre kostnader för att publicera sig än de stora förlagens traditionella tidskrifter måste man ha i åtanke att plattformarnas avgifter tas ut i förskott. I traditionell utgivning kommer avgiften först när manuskriptet är accepterat för publicering, plattformarna tar i stället ut avgiften efter att artikeln passerat förhandsgranskningen, men innan den passerat peer-review. En forskare kan alltså behöva betala för att publicera ett manuskript som sedan inte passerar den vetenskapliga granskningen, eller som plattformen misslyckas med att hitta granskare till.

Några av de undersökta plattformarna tar inte ut någon avgift för publicering från författaren, utan finansieras i stället av andra aktörer, vanligast är lärosäten och forskningsfinansiärer. Några exempel på sådana plattformar är SciPost och Open library of humanities. Denna modell, där varken författarna eller läsarna behöver betala några avgifter kallas för diamant open access. ORE räknas också till denna grupp, och blir extra intressant för svenska forskares vidkommande med start 2026, då de inte längre behöver ha EU-finansiering för att kunna använda sig av plattformen (Vetenskapsrådet, 2025).

Öppna plattformar, vetenskaplig kvalitet och granskning

Att producera vetenskaplig forskning av hög kvalitet är det centrala målet för forskare och forskningsinstitutioner, och betonas såväl nationellt av Regeringen (2024), som lokalt i universitetets strategi (Malmö universitet, 2025). En gedigen och tillförlitlig sakkunnig-granskning är nödvändig för att ett sådant mål ska uppnås (bl.a. Coara, 2022). Övergång till publicering på öppna plattformar skulle innebära förändrade tillvägagångssätt för kvalitetsgranskning. De undersökta plattformarna skiljer sig avsevärt gällande granskning och kvalitetskontroll av forskningsbidragen, från granskningsprocesser som liknar de som erbjuds inom "traditionell tidskriftspublicering" till publicering utan kvalitetskontroll. De flesta av plattformarna tillämpar någon typ av öppen sakkunnig-granskning. I de följande avsnitten diskuterar vi hur olika alternativ för sakkunnig-granskning påverkar vetenskaplig kvalitet, hur publicering på öppna plattformar skulle fungera i relation till universitetets nuvarande bibliometriska komponent för resursfördelning, och vad övergången till sådan publicering kan komma innebära för lärosätets forskare.

Publicering på öppna plattformar kan öka transparens kring både forskningsresultat (till exempel kan bättre möjligheter för delning av forskningsdata främja reproducerbarhet), och av bedömningsprocesser (öppen sakkunnig-granskning möjliggör att flera forskare kan få insyn i hur det vetenskapliga innehållet utvecklas i samarbete med granskare). Bland potentiella risker med övergång till publicering på någon av de befintliga öppna plattformarna finns å andra sidan till exempel salamipublicering; ökad publicering genom uppdelning av samma forskningsbidrag med samma resultat i så många outputs som möjligt (Vetenskapsrådet, 2024). Beroende på val av plattform kan även kvalitetsgranskning bli nedprioriterad eller av sämre kvalitet, vilket motstrider rekommendationer enligt bland annat Coara (2022). Öppet tillgängliga kvalitetssäkrade forskningsresultat har lett till avsevärda framsteg inom vetenskapen, medan hos vissa snabbt expanderande öppna förlag har produktivitet prioriterats över kvalitetsgranskning (Brainard, 2023). Vid val av publiceringsplattform är det således lämpligt att överväga främst de plattformar som använder sig av gedigna och kvalitetssäkra granskningsprocesser.

Många av de undersökta plattformarna använder icke-anonymiserade granskningsprocesser. Vetenskapsrådet lyfter i sin rapport (2024) icke-anonymiserad sakkunnig-granskning som har historiskt varit standardmodellen för kollegial vetenskaplig granskning. Avsikten med den senare övergången till anonymiserade granskningsprocesser var att motverka de snedvridningar som visat sig uppstå under icke-anonymiserade granskningsprocesser - främst att mindre etablerade forskare och forskningsorganisationer missgynnas (De Silva & Vance, 2017), vilket är en relevant insikt för unga lärosäten såsom Malmö universitet. Publiceringsplattformar med både anonymiserad och icke-anonymiserad sakkunnig-granskning eller där granskarnas kommentarer är offentliga men namn anonyma skulle kunna vara en gångbar väg framåt. I likhet med vissa tidskrifter använder vissa öppna plattformar granskning där forskare själva föreslår granskare, vilket kan vara fördelaktigt för universitetets forskare, inte minst dem i lärosätets många tvärvetenskapliga miljöer. Forskare inom tvärvetenskapliga domäner utmanas idag av bristen på tillräckligt insatta granskare, vilket försvårar

bedömningen av den tvärvetenskapliga forskningens relevans och kvalitet och kan leda till sneddrivningar (De Silva & Vance, 2017). Flera av de undersökta plattformarna kan därmed vara av intresse för Malmö universitet utifrån deras tvärvetenskapliga fokus.

Bibliometrisk resursfördelning, indexering i kvalitetsgranskande register och universitetets vetenskapliga genomslag

Vi kan konstatera att även om öppen publicering numera inte belönas direkt i Malmö universitets bibliometriska modell för intern resursfördelning så uppnår universitets öppna publikationer en högre citeringsgrad jämfört med låsta. Denna effekt verkar dock gälla endast hybrid, grön och brons öppen tillgång (Erben Johansson, 2023). Om primärpublicering på fullt öppna plattformar kan leda till ökad citeringsgenomslag är osäkert men att guldpublikationernas genomslag tenderar vara samma eller något lägre än låsta publikationers pekar ytterligare på att citeringsfördelen gäller forskning i etablerade publiceringskanaler som tillgängliggörs parallellt eller tillfälligt.

Medan flera av de öppna plattformarna är idag indexerade av kvalitetsgranskade tjänster och databaser (Open Library of Humanities, ORE, eLIFE indexerar bl.a. det norska högskoledirektoratets kanalregister) men andra plattformars rutiner för vetenskaplig granskning är inte förenliga med de aktuella kraven på sakkunniggranskning inom den interna bibliometriska modellen för resursfördelning, framförallt gällande publicering som sker innan eller parallellt med granskning och avsaknaden av krav på externa granskare. Den populära publiceringsplattformen eLIFE förlorade nyligen impakt faktor i Web of Science, vilket ledde till en kraftig minskning av antalet inskickade manuskript (Nature, 2024). OREs aktiva avståndstagande från impakt faktor kan ha en liknande effekt. Villkor för forskare som vill publicera sig på en öppen plattform samt uppfylla kraven för inkludering i den bibliometriska komponenten kan komma uppfattas som för komplexa, otydliga eller motsägelsefulla, vilket diskuteras redan idag i samband med registrering i den lokala instansen av publiceringsdatabasen DiVA. Medan det sistnämnda rör sig mer om formella utmaningar, den centrala frågan om huruvida forskning på öppna plattformar kan få tillräcklig spridning återstår.

Plattformar som inte publicerar artiklar i tidskriftsvolymer är inte anpassade efter hur vetenskapliga publikationer kategoriseras och sprids i det nuvarande publiceringslandskapet. Till exempel ORE och eLIFE indexerar i Scopus som tidskrifter, och kan därmed betraktas som en typ av mega-journals som är behäftade med en rad problem. Plattformarnas ämnesmässiga bredd gör sedan att klassificering i Scopus blir komplex och i likhet med mega-journals får plattformarna flera olika ämnesklasser, eller klassificering som inte tillräckligt speglar det vetenskapliga innehållet. Plattformarna har medvetet valt att strukturera sig på ett sätt som skiljer sig förlagens traditionella tidskriftsutgivning i syfte att påverka publiceringssystemet, men till dess att sådan förändring skett kan publicering på öppna plattformar innebära vissa nackdelar jämfört med tidskriftspublicering.

Huvudsyftet med resursfördelning utifrån den befintliga modellen är att öka publicering i internationella kanaler med mätbart genomslag. Enligt forsknings-

och innovationspropositionen (Regeringen, 2024) har svenska Coara-signatärer beslutat att i sin meritvärdering inkludera indikatorer som främjar öppen vetenskap. Förutom bibliometrisk resursfördelning finns det även andra interna meriteringsområden där öppenhetsaspekten kan komma belönas, men internationalisering och genomslag är de aspekter som fortsatt står i centrum för lärosätets utveckling framöver. Det skulle krävas en djupgående utredning för att kunna fastslå om publicering på någon av de öppna plattformarna kan uppnå dessa mål. Information om publiceringskanalers genomslag efterfrågas även av lärosätets forskare. Om publicering på öppna plattformar skulle bli normen framöver, till exempel som ett resultat av den planerade finansieringen av ORE i flera stora EU-länder (Vetenskapsrådet, 2025), kan vi rimligtvis utgå från att forskning på dessa plattformar kommer att läsas och citeras, men i nuläget är det oklart hur plattformarnas genomslag kan följas upp på en aggregerad nivå.

Hur används plattformarna på Mau?

Vi har gjort en liten kartläggning av hur, och i vilken utsträckning, de undersökta plattformarna används av Malmö universitets forskare i dagsläget. Syftet med kartläggningen har varit att få en fingervisning om hur stort intresset och medvetenheten om plattformarna verkar vara bland universitets forskare. Metoden har varit den enklast möjliga, vi har sökt efter "Malmö" eller "Malmö University" med de sökfunktioner som finns att tillgå på plattformarna, men inte gått djupare än så. Det innebär att vi missat eventuella publiceringar och bidrag där forskare från Malmö universitet inte angett sin affiliering. Vi har också testat att söka efter publiceringar på plattformarna i Diva.

Sammantaget visade vår kartläggning att användningen av plattformarna idag är nästintill obefintlig. Vi har hittat en forskare som publicerat sig på en plattform som använder sig av öppen sakkunniggranskning, och en forskare som agerat granskare på en annan plattform med öppen peer-review. Vi har också hittat två exempel på böcker/ kapitel som publicerats via någon av plattformarna för bokutgivning, samt ett antal böcker där kvalitetsgranskningen skett via Kriterium.

Anledningarna till att det inte Malmö universitets forskare publicerar sig i dessa alternativa plattformar är inget vi kan uttala oss om och skillnader finns beroende på disciplin och specifika krav på respektive plattform. Vad gäller publicering i ORE så är kravet fram tills 2026 att publiceringen är ett resultat av ett EU-finansierat projekt.

Anledningen till att forskare inte publicerar sig i öppna plattformar är inte heller något som diskuteras i Publiceringsplattformens roll i forskningssystemet (2024). I stället kan nämnas den enkätundersökning som Vetenskapsrådet publicerade i Forskares syn på publicering med öppen tillgång (Vetenskapsrådet, 2024) där det ställs frågor gällande användandet av publiceringsplattformar. Enligt svaren på enkäten så är det få respondenter som använder publiceringsformar som alternativ för att publicera öppet, och de som använder finns inom naturvetenskap. Majoriteten av respondenterna är dock positiva till att använda publiceringsplattformar, i det fall sakkunnig-granskning erbjuds. En tredjedel av de

svarande svarar också ”vet ej” så osäkerheten kan antas vara hög. På frågan vilket stöd som önskas anges finansiering, information om kvalitet samt ökade incitament.

Finansiering av publiceringskostnader

En överväldigande majoritet av alla publiceringar från Malmö universitet sker idag inom ramen för de transformativa avtal som förhandlats fram nationellt mellan Bibsam och de fem största kommersiella förlagen. Under de senaste fem åren har cirka 90% av alla universitetets publiceringar skett inom avtalen. Biblioteket gör varje år en utvärdering av avtalen, och grovt förenklat ligger kostnaden för avtalen, utslagen per publicerad artikel, på mellan 20 och 40 tusen kronor per artikel. I avtalen ingår dock inte bara fria publiceringar för universitetets forskare, utan även läsrättigheter till förlagens tidskrifter för både forskare och studenter. Att slå ut hela avtalskostnaden per publicerad artikel blir därför inte helt rättvisande.

Av de publiceringsplattformar som vi tittat på är det endast några som ingår i Bibsamavtal eller på annat sätt finansieras. Plattformen eLife finansieras sedan 2024 av de stora svenska forskningsfinansiärerna och forskare från lärosäten kopplade till Bibsam kan publicera sig där utan kostnad. Kriterium har en annan modell för finansiering där ett antal lärosäten, bland annat Malmö universitet, finansierar verksamheten via medlemsavgifter och där inga kostnader tas ut av författare. Trots att Bibsam har ett avtal med Taylor and Francis finns inte möjlighet att publicera utan kostnad via deras plattform F1000, då den inte ingår i nuvarande avtal.

Sedan 2016 har universitetet en publiceringsfond i syfte möjliggöra öppen publicering i tidskrifter/ förlag som ligger utanför avtalen. Det är universitetsbiblioteket som förvaltar medlen i fonden, samt sätter upp riktlinjer för hur medel fördelas. Ett möjligt första steg i ledet att stötta de nya publiceringsplattformarna skulle kunna vara att bevilja fondmedel för publiceringar via plattformar som tar ut en avgift, samt att sprida kunskapen om plattformarnas existens bland universitetets forskare.

Slutsatser

Denna undersökning kan ses som ett första steg för universitetsbiblioteket att förvärva kunskap om de alternativa publiceringsplattformarnas plats i publiceringslandskapet, samt identifiera frågor som kan arbetas vidare med. Öppna plattformar nämns som ett steg på vägen mot ett öppnare vetenskapssystem, och kan komma att bli ännu mer aktuella som alternativa publiceringskanaler i det fall Bibsam inte längre kommer sluta avtal med hybrid-tidskrifter. Vi ser också ett ökad nationellt intresse av plattformar, bland annat i Bibsams nya handlingsplan.

I dagsläget ser vi inte någon betydlig publicering av Mau-författare i de publiceringsplattformar som vi har undersökt. Forskare ställer heller inga frågor om dessa till universitetsbiblioteket, men vi har påbörjat ett förberedande arbete med att öka vår kompetens för att kunna tillhandahålla korrekt information om frågor uppkommer. Utifrån genomgången i vår rapport kan vi konstatera att några

av de alternativa plattformarna är mer intressanta än andra, framför allt ORE och eLIFE som utmärker sig. De använder båda fullt öppen publicering, de är finansierade av relevanta forskningsfinansiärer och indexerade i norska kanalregistret som är integrerad i Malmö universitets bibliometriska resursfördelningsmodell. Biblioteket informerar idag om eLIFE eftersom den ingår i Bibsamavtalen. Det är också relevant att lyfta ORE som möjlig publiceringskanal då svenska forskare från 2026 ges möjlighet att publicera här även om de inte är anslutna till ett EU-projekt. ORE har inte heller någon disciplinär inriktning och kan vara aktuell för fler-och tvärvetenskapliga forskningsprojekt, tillskillnad från eLIFE som endast är relevant för forskning inom livsvetenskaper och biomedicin.

Plattformarnas uppbyggnad innebär att de inte är anpassade efter hur vetenskapliga publikationer kategoriseras och sprids i det nuvarande publiceringslandskapet. Flera av plattformarna har medvetet valt att strukturera sig på ett sätt som skiljer sig från förlagens traditionella tidskriftsutgivning, i syfte att påverka publiceringssystemet i en ny riktning. Till dess att en sådan förändring skett finns det en risk för att forskning som publiceras på plattformarna inte når sin fulla genomslagspotential, vilket behöver övervägas framför allt om publicering på öppna plattformar skulle ersätta publicering i hybridtidskrifter, eftersom det idag är främst hybridpublikationer som driver universitetets vetenskapliga genomslag. Minst under de senaste cirka hundra åren har majoriteten av forskning inom de flesta vetenskapliga disciplinerna varit koncentrerad till en minoritet av publiceringskanaler. Om plattformarna ska slå igenom brett, krävs det då att de uppnår åtminstone en liknande popularitet hos forskare som dagens traditionella publiceringskanaler. Speciellt med tanke på några av de öppna plattformarnas stora disciplinära bredd är det viktigt att fortsätta följa upp hur (och om) forskning som publiceras på öppna plattformar når de tilltänkta målgrupperna.

Även om de plattformar vi tittat på ser olika ut i flera avseenden, så utgår de flesta från en icke-traditionell publiceringstradition, med pre-printpublicering där sakkunniggranskning sker efter publiceringen. En fördel som framhålls är att detta bidrar till en mer transparent granskning där granskningskommentarer blir en del av forskningskommunikationen. Medan vissa forskare menar att sakkunniggranskning som erbjuds av de öppna plattformarna ofta är minst av lika bra kvalitet som hos de traditionella förlagen (eLife, 2023) så är det idag långt ifrån alla öppna plattformar som uppfyller kraven på sakkunniggranskning enligt etablerade indexeringsystem. Vi har också kunnat identifiera både fördelar och nackdelar med icke-anonymiserade granskningsprocesser, och även här beror en framtida utveckling främst på ett eventuellt skifte i forskarvärlden, medan bibliotekets roll blir att fortsätta tillhandahålla evidensbaserat stöd.

En av bibliotekets uppgifter är att hjälpa universitetets forskare göra välgrundade och medvetna val i frågor som rör publicering, och det finns ett antal saker vi kan göra relaterat till alternativa publiceringsplattformar. Idag finns ingen direkt information eller beskrivning av alternativa publiceringsplattformar på universitets webb (publicera-sidan). Vi kan åtgärda detta, och i kontakter med enskilda forskare eller i utbildningssammanhang informera om plattformarna som en möjlig publiceringskanal. Att sprida kunskap om plattformarna kan också ses som en del av Malmö universitets åtaganden inom ramarna för Coara. Vidare skulle

biblioteket kunna utveckla samarbetet med Grants Office. Forskarna planerar ofta hur de ska publicera sina resultat redan när ansökan skrivs och Grants Office som har tätast kontakt med forskarna i den fasen av arbetet.

I de fall plattformarna inte använder en diamantmodell eller finansieras av relevanta forskningsfinansiärer (eller via Bibsamavtalen) finns idag ingen möjlighet för finansiellt stöd på Malmö universitet. En konkret åtgärd skulle kunna vara att uppdatera fondens regler så att publicering på alternativa plattformar kan täckas av fondens medel. Vissa av plattformarna finansieras via medlemskap, vilket angränsar i en större diskussion om vilka infrastrukturer och initiativ som får finansiellt stöd, lokalt eller nationellt. Här bör vi följa den nationella diskussionen samt eventuellt se över vad vilka publiceringskanaler vi väljer att finansiera, och om det kan finnas en bra anledning att stödja någon mer – till exempel att är flera svenska lärosäten är medlemmar i Open Library of Humanities.

Å andra sidan har vi i vår undersökning kommit fram till att i frågan om att få en bra spridning av sin forskning kan öppna plattformar idag vara ett osäkert val, vilket forskare behöver vara medvetna om. I nuläget är därför vägen framåt att biblioteket tillhandahåller information som ger en nyanserad bild av vad publicering på öppna plattformar kan uppnå, och eventuellt lyfter möjligheten att publicera sig på en specifik plattform där det bedöms relevant utifrån den konkreta forskarens behov. Ett steg framåt skulle även kunna vara att ytterligare undersöka och eventuellt lyfta publicering i pre-printtjänster. Detta motsvarar inte publicering på öppna plattformar men ingår Vetenskapsrådets rapport (2024) och kan bidra till en ökad öppenhet, med tillräckliga möjligheter för spridning. Redan idag verkar universitetets forskare använda sig av dessa tjänster, samtidigt som deras internationella popularitet ökar. Eftersom eventuella förändringar i publiceringsbeteenden kan leda till en annorlunda output såsom fler pre-prints och publicerade referent-granskningar kan det vara intressant att undersöka om dessa borde t.ex. registreras i Diva för att synliggöra dessa bidrag. Sammanfattningsvis kan vi från universitetsbibliotekets håll informera forskare och hålla oss ajour kring utvecklingen av öppna plattformar för att i de fall förändringar sker också utforma stöd och tjänster efter förändrade behov. Incitamenten för ett förändra publiceringslandskapet hamnar, precis som för öppen vetenskap i stort, på andra aktörer och kan förmodas vara en del av en eventuell större kulturförändring som sker på forskarnivå.

Referenser

- Brainard, J. (2023). Fast-growing open-access journals stripped of coveted impact factors. *Science*, 28 mars 2023. Tillgänglig på: <https://www.science.org/content/article/fast-growing-open-access-journals-stripped-coveted-impact-factors> [Hämtad 23 mars 2025].
- CoARA, (2022). *Agreement on reforming research assessment*. [online] Tillgänglig på: https://CoARA.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf [Hämtad 21 januari 2025].
- Dames, H., Musfeld, P., Popov, V., Oberauer, K. och Frischkorn, G.T., (2023). Responsible research assessment should prioritize theory development and testing over ticking open science boxes. *PsyArXiv Preprints*, ad74m. Cornell University. Tillgänglig på: <https://doi.org/10.31234/osf.io/ad74m>.
- De Silva, P.U.K. och Vance, C.K., (2017). *Scientific scholarly communication: The changing landscape*. Cham: Springer International Publishing.
- Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse, (2024). *Rapporteringsinstruksen*. [online] Tillgänglig på: <https://www.cristin.no/nvi-rapportering/rapporteringsinstruksen/> [Hämtad 21 januari 2025].
- eLife, (2023). *Publishing with eLife: We chose eLife for an important philosophical reason*. [online] Tillgänglig på: <https://elifesciences.org/inside-elifesciences/17566968/publishing-with-elifesciences-we-chose-elifesciences-for-an-important-philosophical-reason> [Hämtad 16 april 2025]
- Erben Johansson, Š., (2023). The Open access citation advantage in the context of scholarly publishing at a higher education institution. [Sammanfattning av presentation]. *Nordic Workshop on Bibliometrics and Research Policy*, 2023, Göteborg, Sverige. Tillgänglig på: https://figshare.com/articles/book/_b_Book_of_Abstracts_b_b_28th_Nordic_Workshop_on_Bibliometrics_and_Research_Policy_b_b_24233032.
- European Commission, (2024). *Open research Europe : towards a collective open access publishing service : scoping report*. Publications Office of the European Union. Tillgänglig på: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/204155>
- Europeiska unionens råd, (2023). *Högkvalitativ, transparent, öppen, tillförlitlig och rättvis akademisk publicering - Rådets slutsatser (godkända den 23 maj 2023)* Tillgänglig på: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9616-2023-INIT/sv/pdf>
- Kungliga biblioteket, (2024). *Samordning av arbete för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer – redovisning av regeringsuppdrag 2024* [Rapport] Tillgänglig på: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-736>
- Larsen, B., Bjerg Bennike, K., Melchiorson, P.M. och Sivertsen, G., (2024). Recovering from the guillotine – Hydra-based construction of a new institution-level performance-based development framework for Aalborg University. [Konferensbidrag]. *Swiss Year of Scientometrics (SYoS)*, Zürich, Schweiz, 25 april 2024. Tillgänglig på: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11060350>.

Malmö universitet, (2024). *Årsredovisning*. [online] Tillgänglig på:
<https://mau.app.box.com/v/strategi-2025> [Hämtad 10 mars 2025].

Malmö universitet, (2025). *Strategi*. [online] Tillgänglig på:
<https://mau.app.box.com/v/strategi-2025> [Hämtad 10 mars 2025].

Nature, (2024). *AI models outperform humans in medical diagnostics*. [online]
 Tillgänglig på: <https://www.nature.com/articles/d41586-024-04199-z> [Hämtad 16 april 2025].

PKP, (2024). *Open Journal Systems (OJS) selected as infrastructure to underpin Open Research Europe publishing platform*. [online] Tillgänglig på:
<https://pkp.sfu.ca/2024/09/12/ojs-infrastructure-for-open-research-europe/> [Hämtad 31 januari 2025].

Regeringen, (2024). *Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta: Prop. 2024/25:60*. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig på:
<https://www.regeringen.se/contentassets/a70996e2f9de4222b5a6880d33c20d35/forskning-och-innovation-for-framtid-nyfikenhet-och-nytta-prop.-20242560.pdf>
 [Hämtad 5 mars 2025].

Vetenskapsrådet. (2024). *Forskares syn på publicering med öppen tillgång*
 [Online] Tillgänglig på:
<https://www.vr.se/download/18.70b1f4418d876343811bcda/1708614181015/Forskares%20syn%20p%C3%A5%20publicering%20med%20%C3%B6ppen%20tillg%C3%A5ng%20VR%202024.pdf> [Hämtad 21 januari 2025]

Vetenskapsrådet, (2024). *Publiceringsplattformens roll i forskningssystemet*.
 [online] Tillgänglig på:
<https://www.vr.se/download/18.566ade5918f37a2da8515e91/1715605587890/>
 [Hämtad 21 januari 2025].

Vetenskapsrådet, (2025). *Vetenskapsrådet deltar i samarbete kring publiceringsplattformen Open Research Europe (ORE)*. [online] Tillgänglig på:
<https://www.vr.se/aktuellt/nyheter/nyhetsarkiv/2025-01-15-vetenskapsradet-deltar-i-samarbete-kring-publiceringsplattformen-open-research-europe-ore.html> [Hämtad 5 mars 2025].

Bilaga 1: Kartläggning av publiceringsplattformar

Plattform	Ägare	Norska listan?	Ämne	Peer review?	Plattformstjänst	Ägare av tjänst	APC? (SEK)	Redaktionellt urval?
Wellcome Open research	Wellcome trust	1	Tvärvet.	Öppen	F1000 Research	T&F/Informa	12000	ja
Science Open	Science open Inc	Nej	Tvärvet.	Öppen	Egen	Ovitas (driftar)	4000	NA
Orvium	Horizon 2020 proj	Nej	Tvärvet.	Öppen eller anonym	Egen	x	Ja	
ORE (Open R Eur)	EU, Directorate General	1	Tvärvet.	Öppen	F1000	T&F/Informa	9500	prepub check
F1000 Research	F1000 Research	1	Tvärvet.	Öppen	F1000	T&F/Informa	15000	prepub check
Deep Science Plus	Deep Science	Nej	Tvärvet.	Öppen	x			
Digital Twin	Beihang University	Nej	Datavet.	Öppen	F1000	T&F/Informa	14000	Prepub check
Emerald Open Research	Emerald	Nej	Tvärvet.	Öppen	F1000	T&F/Informa	16000	

eLife	eLife	2	Nat (Bio)	Öppen	Kotahi	Kotahi Community	20000	prepub check
MNI Open Research	Montreal Neurological Inst and Hospital	Nej	Nat (Bio)	Öppen	F1000	T&F/Informa	12500	
MedEdPublish	Ass for Med Ed Europe	Nej	Nat (Bio)	Öppen	F1000	T&F/Informa	17000	prepub check
HRB Open Research	Health research board	Nej	Nat (Bio)	Öppen	F1000	T&F/Informa	12000	prepub check
SciPost	Sci Post Foundation	1 nej, 2st 1:or	Nat (Bio)	Öppen eller anonym	x		0	Lite olika, finns "in-house", "Hosted" & "affiliate" journals
Gates Open Research	Bill & Mel Gates Found	1	Tvärvet.	Öppen	F1000	T&F/Informa	12000	prepub check
Open Library of Humanities	Open Library of Humanities	1	Hum-Sam	Per tidskrift	Egen		0	Per tidskrift, men verkar vara traditionella redaktionsråd
Routledge Open Research	Routledge	1	Arts, Hum, Behav-Sam	Öppen	F1000	T&F/Informa	13000	prepub check
Stockholm University Press	Stockholms uni	1	Tvärvet.	Öppen	Ubiquity Press	De Gruyter	Gratis för affilierade	ja